

Конференції

Михайло СЕЛІВАЧОВ,
Михайло САГАЙДАК,
Петро МАРУСЕНКО

ДЕМАРКАЦІЯ ІСТОРІЇ МИСТЕЦТВ

«Мезі та знаки історії мистецтв» — міжнародна конференція на цю тему розпочалася 14—16 вересня 2010 року в Торуні (Польща) та завершилася рівно через місяць, 14—16 жовтня, у Каунасі (Литва). Присвячувався форум 200-річчю першої у центральній та східній Європі лекції з мистецтвознавства, виголошеної в Імператорському Віленському університеті 15 вересня 1810 р. Джозефом Саундерсом (1773—1854). Англійського гравера, родом із Лондона, який працював над створенням першого альбому репродукцій картин із зібрання Петербурзького Ермітажу, запросив до Вільна князь Адам Чарторийський, відомий державний діяч (міністр іноземних справ Російської імперії у 1804—1806 рр.), попечитель Віленського навчального округу (1803—1923), меценат і колекціонер. — Зібраний ним (але заснований ще його батьком, Адамом Чарторийським-старшим) у Кракові художній музей є одним із кращих на континенті.

Джозеф Саундерс викладав у Віленському університеті передусім граверство. Проте найбільше писався своїм навчальним курсом історії мистецтв, розробленим уперше в центральній Європі. Віленський художник Ян Рустем, який навчав живопису Тараса Шевченка, намалював портрет англійського колеги. Потім Саундерс жив у Флоренції, а останні роки — в Кременці на Волині, де збереглася його могила.

Про життєвий і творчий шлях митця й педагога доповідали Інесса Свирида (Інститут слов'янознавства, Москва) та головний ідеолог конференції Єжи Малиновський, професор Торунського університету. Річ у тім, що саме Торунь успадкував після Другої світової війни викладацькі кадри й традиції Віленського університету, який у ХІХ ст. знаходився на території Росії, протягом міжвоєнного десятиліття — у Польщі, а наприкінці 1939 року опинився в складі Литовської держави. Тож литовці перенесли до Вільна, тепер уже Вільнюса, свій литовський університет, заснований 1922 р. у тимчасовій столиці Каунасі, пізніше присвоїли йому ім'я Вітаутаса (Вітольда) Великого. 1989 року каунаський університет відродили, саме він є, разом із торуньським університетом, основним співорганізатором незвичайної «двоповерхової» конференції.

Природно, що майже 80 доповідачів у Торуні (представляли шістнадцять європейських країн включно з Туреччиною, Ізраїлем і США) передусім аналізували ключові проблеми давнього та сучасного мистецтвознавства, доробок провідних дослідни-

ків. У колишньому СРСР мистецтвознавство було чи не найбільш небезпечною професією, оскільки в Україні, наприклад, усіх фахівців (за винятком хіба що вчорашніх студентів) протягом 1930-х рр. репресували, а декого й розстріляли (зокрема, академіка Ф. Шміта, професорів М. Макаренка та Ф. Ернста, В. Гагенмейстера, К. Кржемінського та інших). Чи не цією трагічною обставиною слід пояснити те, що в Україні було аж 14 доповідей, — значно більше, ніж із будь-якої країни, крім самої Польщі.

Спектр українських доповідей доволі широкий: «Археологія як колиска мистецтвознавства» Михайла Сагайдака (тут і далі подаємо скорочені назви доповідей), «Історія мистецтвознавства у київському університеті» Оксани Сторчай, «Народне мистецтво й орнамент як об'єкт наукового вивчення» Михайла Селівачова, «Мистецькі товариства Буковини на межі ХІХ—ХХ ст.» Ірини Міщенко, «Українська мистецтвознавча журналістика» Петра Марусенка. Харків'яни висвітлювали етнографічний дискурс у мистецтві (Лариса Савицька), концепт історії українського мистецтва Дмитра Антоновича (Людмила Соколюк), історіографічні проблеми вітчизняної фотографії (Тетяна Павлова).

Білі плями у вивченні кримськотатарського художнього надбання окреслила Нурія Акчуріна-Муфтієва (Сімферополь). Ольга Новицька (Івано-Франківськ) показала радянське мистецтвознавство як частину тоталітарної культури. Темі доповідей львів'ян Тараса Стефанишина й Олега Руденка, відповідно, львівське мистецтвознавство 1920—1930-х рр. і греко-католицьке церковне мистецтво у сприйнятті польських авторів. Дві доповіді з Кам'янця-Подільського (Наталі Урсу та Інни Березіної) зосереджувалися на історіографії сакрального мистецтва, зокрема на спадщині Домініканського ордена. Треба сказати, що українськими, православними матеріалами оперували також дослідники з інших країн. Назвемо, для прикладу, хоча б доповіді «Теологія й історія архітектури і мистецтва у Східній Православній церкві» (Єжи Устинович, Білосток), або «Польсько-руська археологічна виставка 1885 р. у Львові» (Анджей Фрейліх, Люблін).

У заключній частині конференції, в Каунасі, взяло участь 22 доповідачі. Половина — з Литви, четверо білорусів (які, до речі, визнають Вільну своєю давньою історичною столицею), по двоє з сусідніх Польщі та Латвії, по одному з України, Росії, Естонії. Якщо робочою мовою в Торуні визначили англійську, то в Каунасі — російську. Крім суто фахових методологічних і термінологічних питань особливо жваво дискутувалися проблеми національної специфіки історичних стилів, національної ідентифікації художників, які народилися, формувалися та працювали в різних країнах, впливи на розвиток етнічного мистецтва, зумовлені спадщиною колишніх державних утворень (Давня Русь, Хрестоносці, Річ Посполита й передусім Велике Князівство Литовське, Прусія, Російська й Австрійська імперії, СРСР), перспективи створення загальноприйнятних концепцій історії мистецтва народів у рамках Європейської спільноти.

Учасники конференції оглянули чудовий ранньобароковий ансамбль католицького монастиря у Пажейкісі біля Каунаса (заснований 1674 р., певний час належав православній церкві, тут бував Микола І, похований О.Ф. Львов, автор гімна «Боже, Царя храни»). Дехто з киян відвідали по дорозі й відновлену православну лавру в Супраслі під Білостоком, яка належала в різний час також уніатам і римо-католикам, пам'ятки давньоруської княжої столиці Холм з колишніми православними, а нині католицькими святинями. Втім, сьогодні на Холмщині, Підляшші та й далі на північ костелів є не набагато більше, ніж церков. У теперішній Польщі можна бути православним поляком — шанованим і повноправним. Уявити це у минулому було важко...

Унікальна міжнародна конференція, прекрасно підготовлена з наукового та й побутового погляду, чи не вперше повністю присвячувалася проблемам розвитку саме мистецтвознавства. Можемо пишатися, що піонер нашого фаху на просторах центральної та східної Європи Джозеф Саундерс став за власним уподобанням нашим земляком і знайшов останній спочинок у «Волинських Афінах», як іменували тоді місто Кременець на півночі теперішньої Тернопільської області.